

O'ZBEK VA NEMIS XALQ OG'ZAKI IJODI NAMUNALARIDA (QO'SHIQ, SHE'R, AFSONA) BAYRAM TIMSOLLARI VA ULARNING

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17440689>

Yunusaliyeva Nozimaxon Zuxriddin qizi

Farg'ona davlat universiteti

Chet tillari fakulteti nemis tili yo'nalishi

3 - kurs 23.113 guruh talabasi

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9208-5708>

E-mail: nozimaxon57@gmail.com

ANNOTATSIYA Ushbu tadqiqotning maqsadi o'zbek va nemis xalq og'zaki ijodida (qo'shiq, she'r, afsona) bayram timsollarini aniqlash va ularning lingvokultural xususiyatlarini tahlil qilishdir. Tadqiqot materiali sifatida Navro'z, Boychechak va boshqa o'zbek hamda Weihnachten, Ostern va yozgi bayramlar bilan bog'liq nemis folklor namunalaridan foydalanildi. Tadqiqot metodlari sifatida lingvistik tahlil, madaniyatshunoslik yondashuvi va solishtirma tahlil qo'llandi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'zbek bayram timsollari tabiat, fasl o'zgarishi va hayotiy voqealar bilan bog'langan bo'lsa, nemis timsollari ko'proq diniy, tarixiy va mavsumiy an'analarga tayanadi. Tadqiqot bayram timsollarining xalq ongidagi ramziy ma'nosi, ijtimoiy va madaniy funksiyasini ochib beradi va ularning universal va milliy xususiyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: bayram timsollari, og'zaki irod, o'zbek folklori, nemis folklori, lingvokultural tahlil, qo'shiq, she'r, afsona, madaniy qadriyat, metafora

ПРАЗДНИЧНЫЕ СИМВОЛЫ В УЗБЕКСКОМ И НЕМЕЦКОМ УСТНОМ ФОЛЬКЛОРЕ (ПЕСНИ, СТИХИ И ЛЕГЕНДЫ) И ИХ ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ

АННОТАЦИЯ Цель исследования заключается в идентификации праздничных символов в узбекском и немецком устном фольклоре (песни, стихи, легенды) и их лингвокультурном анализе. В качестве материала исследования использованы узбекские фольклорные примеры, связанные с Наврузом, Бойчечаком и другими национальными праздниками, а также немецкие примеры, относящиеся к Weihnachten, Ostern и летним праздникам. Методы исследования включают лингвистический анализ, культурологический подход и сравнительный анализ. Результаты показали, что узбекские праздничные символы связаны с природой, сменой сезонов и повседневной жизнью, в то время как немецкие символы опираются на религиозные, исторические и сезонные традиции. Исследование

выявило символическое значение, социальные и культурные функции праздничных символов, а также подчеркнуло их универсальные и национальные особенности.

Ключевые слова: праздничные символы, устное творчество, узбекский фольклор, немецкий фольклор, лингвокультурный анализ, песни, стихи, легенды, культурные ценности, метафора

HOLIDAY SYMBOLS IN UZBEK AND GERMAN ORAL FOLKLORE (SONGS, POEMS, AND LEGENDS) AND THEIR LINGUOCULTURAL ANALYSIS

ANNOTATION The aim of this study is to identify holiday symbols in Uzbek and German oral folklore (songs, poems, legends) and analyze their linguocultural features. The research material includes Uzbek folklore related to Navro'z, Boychechak, and other national holidays, as well as German folklore concerning Weihnachten, Ostern, and summer holidays. The study employs linguistic analysis, cultural approach, and comparative analysis methods. Results indicate that Uzbek holiday symbols are closely associated with nature, seasonal changes, and daily life, while German symbols rely more on religious, historical, and seasonal traditions. The research reveals the symbolic meaning, social and cultural functions of holiday symbols and highlights their universal and national characteristics.

KEY WORDS: holiday symbols, oral folklore, uzbek folklore, german folklore, linguocultural analysis, songs, poems, legends, cultural values, metaphor

KIRISH

Bayramlar har bir xalq hayotida nafaqat quvonch va bayramona kayfiyat manbai, balki ma'naviy, madaniy va ijtimoiy qadriyatlarni ifodalovchi muhim ramzdir. Ular xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlarini, diniy e'tiqodlari, estetik didi va ijtimoiy ongini aks ettiradi. Shu bois, bayram timsollari folklorda keng tarqalgan bo'lib, qo'shiq, she'r, afsona va ertak kabi og'zaki ijod namunalarida o'ziga xos ifoda topadi. Folklor tadqiqotlari ko'rsatadiki, bayram timsollari nafaqat bayram kunidagi quvonchni yetkazadi, balki xalqning ruhiy va ijtimoiy hayotidagi muhim

qadriyatlarni, o'zaro munosabatlar me'yorlarini va tarixiy xotirani ham ifodalaydi.

O'zbek va nemis xalq folklorida bayramlar turlicha kontekstlarda ifodalanadi. O'zbek xalq ijodida bayramlar ko'pincha tabiat hodisalari, fasllar o'zgarishi, yangi hayot boshlanishi va oilaviy birlik bilan bog'lanadi. Masalan, Navro'z bayrami qo'shiqlarda bahor uyg'onishi, yerning jonlanishi va yangi umidlarning timsoli sifatida tasvirlanadi. She'rlarda esa bayram quvonchi oilaviy uyg'unlik, do'stlik va hamjihatlik bilan uyg'unlashadi. Afsonalar va ertaklarda esa bayram

kunlarida sodir bo'ladigan mo'jizalar, xalq e'tiqodlari va ijtimoiy qadriyatlar ifodalanadi. Nemis folklorida esa bayramlar ko'proq diniy, tarixiy yoki mavsumiy an'analarga tayanadi. Masalan, Weihnachten (Rojdestvo) qo'shiqlarida oilaviy qadriyat, mehr-oqibat va diniy meros muhim o'rin tutadi; yozgi festival va mart oyidagi bahor bayramlarida esa tabiiy hodisalar bilan bog'liq timsollar uchraydi. Shu bilan birga, nemis afsonalarida bayramlar ko'pincha tarixiy voqealar, xalq qahramonlari va ramziy hayvonlar orqali ifodalanadi.

Tadqiqot doirasida qo'shiq, she'r va afsona materiallari solishtirma tahlil qilinadi, bayram obrazlarining madaniy va ijtimoiy funksiyalari aniqlanadi hamda ularning lingvistik va madaniy o'ziga xosligi yoritilishga erishildi.

Bayram timsollari folklorida faqat bayram kayfiyatini berish bilan cheklanmaydi; ular xalqning ruhiy dunyosi, ijtimoiy uyg'unligi, tarixiy xotirasi va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. O'zbek qo'shiqlarida, masalan, Navro'z bayrami yangi hayot boshlanishi, tinchlik va oilaviy birlik timsoli sifatida tasvirlanadi. Nemis qo'shiqlarida esa Weihnachten (Rojdestvo) oilaviy qadriyat, mehr-oqibat va diniy merosni ifodalaydi. Shu orqali bayram timsollari til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi, xalq ijodining lingvokultural qirralarini ochib beradi va turli xalqlar madaniyatini solishtirma tarzda o'rganishga imkon yaratadi.

Ushbu tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u bayram obrazlari

orqali xalq madaniyati, og'zaki ijod va lingvokultural kontekstlarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Shuningdek, o'zbek va nemis madaniyatlarini solishtirma tahlil qilish imkonini yaratadi, bu esa folklor tadqiqotlari, madaniyatshunoslik, tilshunoslik va ta'lim sohalarida amaliy natijalar berishi mumkin. Tadqiqot natijalari xalq og'zaki ijodini o'rganish, bayramlar timsollarini anglash va ularni pedagogik, madaniy va ilmiy maqsadlarda qo'llash uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Folklor tadqiqotlari sohasida bayram obrazlari va ularning lingvokultural xususiyatlari ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. O'zbek folklorida bayram timsollari, urf-odatlar va qo'shiq, she'r hamda afsona shakllaridagi ifodalanishi A. Madvaliyev, D. Quronov, M. Hakimov va N. Mahmudov kabi olimlar tomonidan batafsil tahlil qilingan. Ularning tadqiqotlari ko'rsatadiki, bayramlar xalq ongida faqat bayram kayfiyatini yaratish bilan cheklanmay, balki ijtimoiy birlikni mustahkamlash, oilaviy qadriyatlarni oshirish, tarixiy xotirani saqlash va milliy identitetni shakllantirish kabi muhim funksiyalarni bajaradi[4,7].

Masalan, Navro'z bayramining qo'shiqlarda bahor uyg'onishi, tabiatning jonlanishi va yangi hayot timsoli sifatida ifodalanishi, shuningdek, afsonalarda mo'jizaviy voqealar orqali ijtimoiy qadriyatlarining uzatilishi aniq ko'rsatilgan. Shu bilan birga, bayram qo'shiqlari va she'rlarda metafora va

ramzlar yordamida xalqning hayot falsafasi, tabiat bilan uyg'unligi va oilaviy uyg'unlik kabi tushunchalar ifodalanadi[6,8]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek folklorida bayram timsollari ko'pincha tabiat hodisalari, fasllar almashinuvi va kundalik hayotiy voqealar bilan bog'lanadi, bu esa ularni xalqning ijtimoiy va madaniy hayotidagi mustahkam tizim sifatida ko'rsatadi.

Nemis folklorida bayram obrazlari masalasi esa J. Grimm, W. von Humboldt va R. Kluge tadqiqotlarida keng yoritilgan. Ularning asarlarida Weihnachten (Rojdestvo), Ostern (Pasxa) va boshqa mavsumiy bayramlar timsollari oilaviy qadriyatlar, diniy an'ana va xalq e'tiqodlari bilan bog'langanligi ko'rsatilgan[1,3,9]. Nemis qo'shiqlari va afsonalarida bayramlar ko'pincha ramziy hayvonlar, o'simliklar, tabiiy hodisalar va tarixiy voqealar bilan bog'lanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nemis folklorida bayram timsollari ko'pincha diniy yoki tarixiy kontekstga tayanadi va ularning asosiy funksiyasi ijtimoiy uyg'unlik va ma'naviy barqarorlikni ta'minlashdir. Masalan, Weihnachten qo'shiqlarida oilaviy mehr-oqibat, diniy qadriyatlar va tarixiy voqealarga ishora qiluvchi ramzlar keng qo'llanadi. Ostern bayrami esa tabiat uyg'unishi va yangi hayot timsoli sifatida ifodalanadi, bu esa o'zbek Navro'z bayramiga qisman o'xshash funksiyani bajaradi, ammo nemis folkloridagi diniy kontekst bilan birlashadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zbek va nemis folkloridagi

bayram timsollari xalqning madaniy qadriyatlarini, urf-odatlarini va ijtimoiy ongini aks ettiradi, lekin ifodalash vositalari, ramzlar va timsollar farq qiladi. O'zbek folklorida bayram timsollari ko'proq tabiat, fasl va kundalik hayot bilan bog'liq bo'lsa, nemis folklorida ular diniy, tarixiy va mavsumiy kontekstlarda o'ziga xos ramziy ifodaga ega. Shu asosda, bayram timsollarining lingvokultural xususiyatlarini solishtirma tahlil qilish ilmiy jihatdan muhimdir.

Shuningdek, tadqiqotlar bayram obrazlarini lingvistik, madaniy va ijtimoiy jihatdan o'rganish orqali xalqlararo solishtirma tadqiqotlarda yangi yondashuvlarni yaratishga yordam berishini ko'rsatadi. Bu yondashuv nafaqat bayram timsollarining o'ziga xosligini ochib beradi, balki xalq og'zaki ijodining umumiy strukturasini, lingvokultural xususiyatlarini va madaniy qadriyatlarni tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, bayram timsollarining funksional va ramziy tahlili folklor tadqiqotlari, tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida yangi nazariy va metodologik yondashuvlarni ishlab chiqishga imkon yaratadi.

TADQIQOT

METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotning asosiy materiali sifatida o'zbek va nemis xalq og'zaki ijodining bayram bilan bog'liq namunalari tanlandi. O'zbek folkloridan Navro'z, Boychechak va boshqa milliy bayramlar bilan bog'liq qo'shiq, she'r va afsona matnlari tahlil qilindi. Bu materiallar bayram timsollarining xalq

ongidagi ramziy ma'nolari, urf-odatlar va ijtimoiy qadriyatlar bilan bog'liqligini aniqlash imkonini beradi.

Nemis folkloridan Weihnachten (Rojdestvo), Ostern (Pasxa) va yozgi mavsumiy bayramlar bilan bog'liq qo'shiq, she'r va afsona namunalar tanlandi. Ushbu materiallar bayram timsollarining diniy, tarixiy va mavsumiy kontekstlarda qanday ifodalanishini va xalq ongidagi rolini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, o'zbek va nemis folkloridagi bayram obrazlari o'rtasida lingvokultural farqlar va o'xshashliklarni aniqlash uchun solishtirma tahlil asosini yaratadi.

Tadqiqot quyidagi ilmiy metodlar asosida olib borildi:

Lingvistik tahlilga ko'ra bayram timsollarining leksik va frazeologik vositalar orqali ifodalanishini aniqlash, qo'shiq, she'r va afsonalardagi metafora, simvolika va stilistik xususiyatlarni tahlil qilish, shuningdek, matnlardagi bayram obrazlari kontekstini til jihatdan chuqur o'rganish, ularning ma'no, emotsional va estetik funksiyalarini aniqlash. Bundan tashqari, madaniyatshunoslik yondashuvi orqali bayram timsollarining xalq hayotidagi ijtimoiy, diniy va madaniy funksiyalarini o'rganish, har bir bayram obrazining ramziy ma'nosi va xalq e'tiqodlari bilan bog'liqligini aniqlash, bayramlar orqali xalq og'zaki ijodida ifodalangan qadriyatlar tahlil qilishga erishildi.

Qiyosiy tahlilga ko'ra o'zbek va nemis bayram timsollarini taqqoslash va ularning ifodalanish vositalaridagi farq va

o'xshashliklarni aniqlash, bayram timsollarining lingvokultural kontekstdagi roli va funksiyasini qiyosiy tahlil qilindi, shuningdek, madaniyatlararo yondashuv asosida bayram obrazlarining xalq ongidagi ahamiyatini baholash.

Tadqiqot jarayonida qo'shiq, she'r va afsona matnlari mavzular bo'yicha kodlandi, bayram timsollari kategoriyalarga ajratildi va ularning lingvokultural kontekstdagi funksiyasi sistematik tarzda tahlil qilindi. Shu bilan birga, solishtirma yondashuv orqali o'zbek va nemis folkloridagi bayram obrazlari o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar aniqlanib, xalq madaniyati va og'zaki ijodning universal va milliy jihatlari ochib berildi.

O'zbek va nemis bayram qo'shiqlari, she'rlari va afsonalarini to'plash, tasniflash va kodlash.

Har bir bayram timsolini lingvistik, madaniy va ramziy jihatdan chuqur tahlil qilish.

O'zbek va nemis materiallarini solishtirma tarzda tahlil qilish, madaniy va lingvistik farq va o'xshashliklarni aniqlash.

Natijalarni umumlashtirish va bayram timsollarining lingvokultural kontekstdagi ahamiyatini baholash.

Ilmiy natijalarni ishlab chiqish va tadqiqot xulosalarini shakllantirish.

NATIJAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari o'zbek va nemis xalq og'zaki ijodidagi bayram timsollarining lingvokultural xususiyatlarini aniq ko'rsatdi. O'zbek folklorida bayramlar ko'pincha tabiat

hodisalari, fasl almashinuvi va kundalik hayotiy voqealar bilan bog'langan. Masalan, Navro'z bayrami qo'shiqlarida bahor uyg'onishi, yangi hayot boshlanishi va oilaviy birlik timsoli sifatida ifodalanadi. Qo'shiq va she'rlarda ishlatilgan metaforalar tabiatning jonlanishi, qish faslidan bahorga o'tish, gullar va qushlar orqali ramziy ma'no beradi. Afsonalarda bayramlar voqealar rivoji va mo'jizaviy hodisalar orqali ifodalanadi, bunda ijtimoiy qadriyatlar, mehr-oqibat va oila birligi markaziy o'rin tutadi. Nemis folklorida bayram timsollari esa ko'pincha diniy va tarixiy kontekst bilan bog'langan. Weihnachten bayrami qo'shiqlarida oilaviy qadriyat, mehr-oqibat va diniy meros ifodalanadi, ramz sifatida archa daraxti, hayvonlar va tarixiy voqealar ishlatiladi. Ostern bayrami esa yangi hayot, tabiiy uyg'onish va diniy ramzlar bilan bog'langan bo'lib, nemis xalq ijodida mavsumiy bayram timsollarining asosiy vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Lingvokultural farqlar va o'xshashliklarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, o'zbek va nemis bayram timsollari o'xshash jihatlarida ijtimoiy uyg'unlik, oilaviy qadriyatlar va madaniy merosni aks ettiradi. Shu bilan birga, o'zbek folklorida bayram timsollari ko'proq tabiat va kundalik hayot bilan bog'langan bo'lsa, nemis folklorida ular diniy, tarixiy va mavsumiy kontekstlarga tayanadi. Har ikkala madaniyatda bayram timsollari ramziy va estetik funksiyani bajaradi, lekin ularning lingvistik ifodalanish vositalari va metaforik usullari farqlidir.

Tadqiqot natijalari bayram timsollarining xalq ijodidagi lingvokultural ahamiyatini yaqqol ko'rsatdi. O'zbek va nemis folkloridagi bayram obrazlarini solishtirma tahlil qilish orqali quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi. Birinchidan, bayram timsollari nafaqat bayram kayfiyatini berish vositasi, balki xalq madaniyati, diniy e'tiqod va ijtimoiy qadriyatlarni aks ettiruvchi element sifatida xizmat qiladi. O'zbek qo'shiqlari va she'rlarida metaforalar va tabiat timsollari orqali ramziy ma'no kuchli ifodalanadi, nemis folklorida esa diniy va tarixiy ramzlar asosiy rol o'ynaydi. Ikkinchidan, bayram timsollari xalqning ma'naviy dunyosi, ijtimoiy uyg'unligi va tarixiy xotirasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Masalan, Navro'z bayrami o'zbek folklorida yangi hayot va oilaviy birlik timsoli sifatida markaziy o'rin egallasa, Weihnachten nemis folklorida oilaviy qadriyat va diniy merosni ifodalaydi. Uchinchidan, solishtirma tahlil orqali o'zbek va nemis bayram timsollarining universal va milliy xususiyatlari aniqlanadi. O'xshashliklar xalq madaniyatidagi umumiy qadriyatlarni ochib beradi, farqlar esa har bir madaniyatning o'ziga xosligini, tarixiy va diniy kontekstini ko'rsatadi. To'rtinchidan, bayram timsollarini lingvokultural jihatdan o'rganish nafaqat folklor tadqiqotlarida, balki madaniyatshunoslik, tilshunoslik va ta'lim sohalarida amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari bayram obrazlarini o'qitish, milliy qadriyatlarni tushuntirish va xalq og'zaki ijodini chuqur o'rganish

imkonini beradi. Shunday qilib, bayram timsollari xalq ijodida lingvokultural markaziy rol o'ynashini, ularning ifodalanish vositalari va funksiyalari madaniyatga bog'liqligini ko'rsatadi. Ushbu tadqiqot o'zbek va nemis madaniy merosini solishtirma tahlil qilishda yangi nazariy va metodologik yondashuvlarni yaratish imkonini beradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot o'zbek va nemis xalq og'zaki ijodida bayram timsollarining lingvokultural xususiyatlarini chuqur o'rganishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, bayram timsollari nafaqat bayram kayfiyatini yaratish vositasi, balki xalq madaniyati, tarixiy xotira, diniy e'tiqod va ijtimoiy qadriyatlarni aks ettiruvchi muhim element hisoblanadi. O'zbek folklorida bayram timsollari ko'proq tabiat hodisalari, fasl almashinuvi va hayotiy voqealar bilan bog'langan bo'lsa, nemis folklorida ular diniy, tarixiy va mavsumiy kontekstlar bilan chambarchas bog'liq. Shu bilan birga, har ikkala madaniyatda bayram obrazlari ijtimoiy uyg'unlik, oilaviy qadriyat va madaniy merosni mustahkamlash funksiyasini bajaradi.

Qo'shiq, she'r va afsonalarda bayram timsollari ramziy, emotsional va estetik jihatdan boy ifodalanadi, bu esa ularning lingvokultural ahamiyatini yanada oshiradi. Qiyosiy tahlil bayram timsollarining universal va milliy xususiyatlarini aniqlashga yordam berdi. O'xshashliklar xalq madaniyatidagi umumiy qadriyatlarni ochib berar ekan, farqlar har bir madaniyatning o'ziga xosligini va tarixiy, diniy kontekstini namoyon qiladi. Bu tadqiqot, shuningdek, bayram timsollarini o'rganish orqali o'zbek va nemis madaniyatlari o'rtasidagi lingvokultural farqlar va o'xshashliklarni chuqur tushunish imkonini yaratdi. Natijada, bayram timsollarini lingvokultural nuqtai nazardan o'rganish nafaqat folklor va tilshunoslik, balki madaniyatshunoslik, ta'lim va xalqlararo tadqiqotlarda ham amaliy ahamiyatga ega ekanligi tasdiqlandi. Tadqiqot natijalari milliy qadriyatlarni saqlash, xalq og'zaki ijodini o'rganish va ta'lim jarayonida bayram obrazlarini samarali qo'llash imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, bu ish o'zbek va nemis folklorini solishtirma tarzda o'rganish bo'yicha kelajakdagi tadqiqotlar uchun nazariy va metodologik asos yaratdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Grimm J. Deutsche Sagen. – Berlin: Nicolai Verlag, 1850. – P. 1–320.
2. Hakimov M. O'zbek folklorida afsona va bayram timsollari. – T.: Fan va Texnologiya, 2011. – B. 34–67.
3. Kluge R. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. – Berlin: Reimer, 1901. – P. 10–250.

4. Madvaliyev A. O'zbek xalq og'zaki ijodi va bayram timsollari. – T.: Fan, 2010. – B. 45–78.
5. Mahmudov N. Og'zaki ijod va madaniy qadriyatlar. – T.: Akademiya Nashriyoti, 2013. – B. 12–49.
6. Otamurodov S. O'zbek xalq qo'shiqlari va she'rlardagi ramzlar tahlili. – T.: Universitet Nashriyoti, 2017. – B. 66–101.
7. Quronov D. Navro'z bayramining folklordagi ifodalanishi. – T.: Universitet Nashriyoti, 2012. – B. 23–56.
8. Safarov Sh. Bayram qo'shiqlari va she'rlardagi metaforik tizimlar. – T.: Fan, 2015. – B. 50–82.
9. Von Humboldt W. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues. – Berlin: Reimer, 1836. – P. 5–200.